

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

Mo'tabar Fayziyeva¹

Dilshod Umurzaqov²

¹Samarqand viloyati xalq ta'limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish hududiy markazi o'qituvchisi

²Payariq tumani tarix fani o'qituvchisi

PEDAGOGLARNING MA'NAVIY VA KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI

Annatsiya. Mazkur maqolada pedagog xodimlarning kasbiy mahoratini oshirishda e'tibor qaratish lozim bo'lgan jihatlar tahlil qilingan. Shuningdek, ularning ma'naviy savodxonligini oshirishning kechiktirib bo'lmaydigan chora-tadbirlarini ishlab chiqish hamda amaliyotga tatbiq etish bo'yicha tavsiyalar shakllantirilgan.

Kalit so'zlar: pedagog, ta'lim-tarbiya, kasbiy kompetensiya, ma'naviyat, standartlarni oshirish, ta'limda integratsiya, pedagogik diagnostika.

Zamon talablariga javob beradigan, yuqori malakali pedagog kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish jarayonlari bugungi kunda xalqaro mehnat bozorining asosiy talabi hisoblanadi. Sababi, "Postindustrial jamiyatda mustaqil fikrlovchi, o'zini namoyon qila oladigan, o'ziga ob'ektiv baho beradigan kishilar zarur. Ular jamiyat rivojlanishini harakatlantiruvchi lokomotivlar hisoblanadilar"¹.

¹ Олимов Ш.Ш., Хасанова З.Д. Педагогик технологияларни ўқув-тарбия жараёнига қўллаш. – Тошкнт: Фан ва технология. 2014, – 11 б.

Bu esa o'z navbatida mutaxassislarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishga xizmat qiluvchi uzluksiz ta'lim mazmunini yangilash, o'qitishning innovatsion shakl va metodlari, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini, o'qitishda ilg'or xorijiy tajribalarni amaliyotga keng joriy etish zaruratini keltirib chiqaradi. Shu asosda, bugungi kunda ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirishga, ta'lim bosqichlarining o'zaro uzviyligi va uzluksizligini ta'minlash bo'yicha qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Ma'lumki, ta'lim-tarbiya muassasalaridagi o'quv-tarbiya jarayonini modernizatsiyalash, pedagog mutaxassislar tayyorlash tizimi sifat darajasini oshirishda o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish, ularni sohaga oid zamonaviy ilg'or xorijiy tajribalardan foydalanish, kasbiy bilim, malaka va ko'nikmalar bilan qurollantirish, ilmiy-texnik innovatsiyalardan mustaqil ravishda ijodiy foydalanish hamda istiqbolli vazifalarni hal qila olish ko'nikmalarini rivojlantirish muhim vazifalardan sanaladi. Bu o'rinda pedagogning kasbiy kompetentligi va uning tahliliy ko'nikmalariga alohida e'tibor berish lozim. Kasbiy kompetentlik, kasbiy o'z-o'zini anglash, kasbiy qadriyatlarni hurmat qilish va kasb-hunarga yo'naltirish – bu o'sib kelayotgan yosh avlodning kasbiy shakllanishi, tug'ma layoqatini qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish misolida namoyon bo'ladigan umuminsoniy madaniyat komponentlaridan biri bo'lgan umumlashtiruvchi tushunchalardir.

O'qituvchining kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish bu – kasbiy masalalarni hal etishda amaliy tajriba va bilim asosida muvaffaqiyatli harakat qilishini ta'minlashdir. Kasbiy kompetensiya va kasbiy o'zlikni anglash butun umr davom etadigan jarayon hisoblanib, inson orzu kilish, sinash, tanlash ularni amalga oshirish bosqichlaridanoq kasb-hunar tanlaydi, so'ngra kasb-hunarga kirishadi keyinrok dunyodagi kasb-hunarlarni o'zgarishiga, o'zidagi o'zgarishga, mehnatga bo'lgan munosabatini o'zgarishiga bog'lik ravishda kasbini yoki mutaxassisligini o'zgartiradi. Komil inson g'oyasi ham milliy, ham umumbashariy ahamiyatga molik o'zida ma'naviy va jismoniy barkamollikni mujassamlashtirgan, insonni ezgu maqsadlari sari undaydigan oliyjanob g'oyadir. Zamonaviy pedagog obrazida komillik mujassamlashishi lozim.

Bugungi kun o'qituvchisining kasbiy kompetentligini shakllantirish – bu uning kunlik layoqatini, ish faoliyatini samaradorligini oshirishdan iborat. Ish faoliyatida kasbiy mahoratni shakllantirish bilan bog'liq muammolarni o'rganish va hal etish, kasbiy tayyorgarlikni shakllantirish orqali malakali mutaxassislarni tayyorlash mumkin. O'qituvchilarning pedagogik-psixologik bilimlarini oshirish zaruriyati ta'lim muassasasiga va pedagoglarga qo'yilgan ijtimoiy talablarning o'sishi bilan asoslanadi.

Pedagog kadrlar malakasini oshirish sohasida ularning kasbiy tayyorgarlik darajasini belgilash, undagi talablarga javob beradigan jihatlarni hamda mavjud kamchiliklarni va bo'shliqlarni aniqlash asosida malaka oshirishga bo'lgan haqiqiy ehtiyojlarni belgilash amalga oshiriladi. Shuning asosida innovatsiyalarni hayotga joriy etish maqsadga muvofiqdir. Bu ehtiyojlarni malaka oshirishga buyurtmalarni shakllantirishda hisobga olish aniq maqsadli va shunga asosan samarali malaka oshirishni ta'minlaydi. Bu esa pedagogik kompetensiyani rivojlantirishga olib keladi.

O'quv jarayonida muhim ahamiyatga ega bo'lgan holatlardan yana biri – o'qituvchilarning o'quv faoliyatlarini ularning mayllari asosida tashkil etish va o'quvchi

shaxsiga yo‘naltirishdan iborat. Bular sirasiga o‘quvchilarda bilish qiziqishlari, ularda burch hissi hamda ta‘lim jarayonida mas‘uliyatlilikni shakllantirish metodlari kiradi².

Bundan kelib chiqib, ushbu ehtiyojlar andragogika tizimiga ham ta‘sir ko‘rsatib, malaka oshirish kurslarida ham o‘quv dasturlari tinglovchilar mayllari asosida shakllantirilishi zarur. Hozirgi vaqtda malaka oshirishning boshlanishida tezkor kasbiy diagnostika o‘tkazish orqali tinglovchilarning tegishli yo‘nalishlar bo‘yicha tayyorgarlik darajasi aniqlanadi. Uning natijalarini hisobga olgan holda malaka oshirish mashg‘ulotlarini tashkil qilish bu mashg‘ulotlarning aniq maqsadli bo‘lishini va ulardan ko‘zda tutilgan samaraga erishishni ta‘minlaydi.

Pedagogik jarayonlarni takomillashtirishda sub‘ektlarning hamkorlikdagi faoliyatini tashkil etish va muvofiqlashtirish, erishish zarur bo‘lgan maqsadlar yo‘nalishida ularning faolligini rivojlantirish samaradorligini ko‘p jihatdan mavjud motivlarga va motivlashtirishga bog‘liq bo‘ladi³.

Ta‘lim muassasalari hamda pedagog kadrlar tomonidan vaqti – vaqti bilan ularning nazariy va metodik tayyorgarlik darajasi diagnostikasi o‘tkazilib, ularning bu sohalardagi innovatsiyalari, erishgan yutuqlar bilan tanishish, ulardan amalda foydalanish bo‘yicha olib borayotgan ishlari natijalari hamda mazkur yo‘nalishlardagi ehtiyojlari aniqlab boriladi.

Ta‘lim sohasi –jamiyatning barcha muammolarini o‘zida aks ettiruvchi ijtimoiy institutdir. Zamonaviy ta‘limda ma‘naviy-ma‘rifiy qadriyatlarni boyitib, takomillashtirib borish zarur, o‘quv jarayoni orqali uni insonparvarlashtirish, ma‘naviy-ma‘rifiy yuksalishga ega bo‘lgan tarbiyaviy tadbirlarni faollashtirish orqali, pedagogik-psixologik qo‘llab-quvvatlash orqali yuksak ma‘naviy, mas‘uliyatli, ijodkor, kompetentli fuqarolarni tarbiyalash lozim. Shaxsni ma‘naviy-ma‘rifiy jihatdan rivojlantirish hozirgi ta‘limning asosiy masalasi bo‘lib, buning uchun avvalo o‘qituvchining o‘zida yuksak darajadagi ma‘naviy-ma‘rifiy kompetentlik bo‘lishi shart.

Ma‘naviyat – insonning o‘z shaxsiy potensialini ochishga qaratilgan, ichki olamining boyish bilan bog‘liq bo‘lgan sifatlarning ko‘rinishi. Ma‘naviyat – mukammallik va ichki olamning muvozanatini o‘zida aks etuvchi shaxs sifatida o‘zini anglashining tavsifidir. Bizning moddiy va ma‘naviy farovonligimizni ta‘minlovchi asosiy mezon sanaladigan ma‘naviyatning yaqqol tasavvurlarini kelajak avlodga yetkazib bermoq zarurdir.

Ma‘naviy-ma‘rifiy rivojlanish – bu o‘ziga va atrofdagilarga qaratilgan xulq-atvorining ko‘rinishi sifatida o‘z-o‘zini yaratishi va rivojlantirishi hisoblanadi.

Ma‘naviy-ma‘rifiy kompetentlilikni rivojlantirish shaxsiy rivojlanishi, ma‘naviy-ma‘rifiy namunaning mavjudligi (ota-ona, ustozlar timsolida), ta‘lim dasturiga integratsiyalashgan umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan o‘quv jarayonining tatbiq etilishi asnosida shakllanadi.

² Сафарова Р., Юсупова Ф., Джиёмуратова Г., Рўзиёв Ф., Ибрахимов Ф. Ўқувчиларнинг билиш фаолиятини кенгайтиришга йўналтирилган ўқув вазиятларини фанлар кесимида лойихалаш. –Тошкент: Фан ва технология. 2014, - 110 б.

³ Turg‘unov S.T., Maqsudova L.A., Tojiboyeva H.M., Nazirova G.M., Umaraliyeva M.A. Pedagogik jarayonlarni tashkil etish va boshqarish, sifat va samaradorligini oshirish texnologiyalari. Toshkent: 2014. – 58 b.

Ma'naviy-ma'rifiy rivojlanish – shaxsning milliy va diniy qadriyatlar manbalarini o'zlashtirishi, an'anaviy axloqiy me'yorlar va ma'naviy ideallarning o'ziga, atrofdagilarga, davlatga va umuman dunyoga nisbatan munosabati; tashkillashtirilgan ta'lim jarayonida ta'lim vositalari orqali amalga oshiriladi. Ma'naviyatning ruhiy manbalari insonga muhabbat, hayotiy muvaffaqiyat va oliy qadriyatlar asosida yotadi.

O'qituvchilar faoliyatining ilmiyligi – yangiliklarni izlash, o'rganish va ularga asoslanish hamda ilmiy asoslangan ma'lumotlardan foydalanish, pedagogik jarayonlarni tashkil etish va boshqarishning pedagogik, psixologik va ijtimoiy-iqtisodiy asoslarini o'zlashtirish, shular qatori pedagogik jarayonlarga innovatsion yondashuv texnologiyalarini joriy etish kabi vazifalarni belgilaydi⁴.

Pedagogik jarayonlarni tashkil etish va boshqarishning samaradorligi – bu boshqaruv qonuniyatlari, usul va metodlari hamda innovatsion texnologiyalarga asoslangan boshqaruv faoliyati asosida tashkil etilgan ta'lim-tarbiya jarayonining natijaviyligi hisoblanadi.

Pedagogik jarayonlarning samaradorligini ta'minlash uchun o'qituvchilar belgilangan asosiy maqsad yo'nalishida pedagogik jarayonlarni strategik rejalashtirish, loyihalashtirish, modellashtirish, o'quvchilar faoliyatini muvofiqlashtirish va ularning faolligini ta'minlash, vaziyatlarga ko'ra pedagogik jarayonni boshqarish usullari, metodlari hamda tamoyillari, innovatsion texnologiyalarni bilishi va ular asosida pedagogik jaaryon sub'ektlarining innovatsion faoliyatini tashkil etishi zarur hisoblanadi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. –Тошкент: “Маънавият”, 2008.
2. Mavlyanova Raxima. Raxmankulova Nargiz. Boshlangich ta'lim pedagogikasi, innovatsiya va integratsiyasi. – Toshkent: Voris-nashriyoti, 2013. – 53 b.
3. Turg'unov S.T., Maqsudova L.A., Tojiboyeva H.M., Nazirova G.M., Umaraliyeva M.A. Pedagogik jarayonlarni tashkil etish va boshqarish, sifat va samaradorligini oshirish texnologiyalari. Toshkent: 2014. – 58 b.
4. Джураев Р.Х., Турғунов С.Т., Назирова Г.М. Педагогика. Тошкент: 2013. – 88 б.
5. Митрофанов К. Г. Учителское ученичество. // Педагогика и психология /Подписная научно-популярная серия. – М.: 1991. №6,–80с
6. Муслимов Н. Касб таълими ўқитувчисини касбий шакллантиришнинг назарий-методик асослари. Педагогика фанлари доктори.... дисс. – Т.: 2007.
7. Олимов Ш.Ш., Ҳасанова З.Д. Педагогик технологияларни ўқув-тарбия жараёнига қўллаш. – Тошкент: Фан ва технология. 2014, – 11 б.
8. Сафарова Р., Юсупова Ф., Джиемуратова Г., Рўзиев Ф., Ибрахимов Ф. Ўқувчиларнинг билиш фаолиятини кенгайтиришга йўналтирилган ўқув вазиятларини фанлар кесимида лойиҳалаш. –Тошкент: Фан ва технология. 2014, – 125 б.

⁴ Джураев Р.Х., Турғунов С.Т., Назирова Г.М. Педагогика. Тошкент: 2013. – 44 б. [– 88 бет].